

PAVEL BEDRNÍČEK

obce vůkolní

před branami měst pražských

VOLVOX GLOBATOR

P a v e l B e d r n í č e k

OBCE VŮKOLNÍ

V o l v o x g l o b a t o r 2 0 0 6

Pavel Bedrníček

Obce vùkolní

Před branami měst pražských

pdf 978-80-7511-004-6

Copyright © Pavel Bedrníček 2006

Copyright © Volvox Globator 2006

Jazyková redakce Tereza Houšková

Obálka, sazba a grafická úprava Luboš Drtina

Fotografie Vít Houška

Epub připravil – PureHTML.cz

Vydalo nakladatelství & vydavatelství

VOLVOX GLOBATOR

Štítného 17, 130 00 Praha 3

www.volvox.cz

jako svou 713. publikaci

Vydání první

Praha 2006

Adresa knihkupectví

VOLVOX GLOBATOR:

Štítného 16, 130 00 Praha 3 – Žižkov

ÚVOD

Král Václav I. dal kolem poloviny 13. století zbudovat první pražské hradby; obklopovaly ovšem jen Staré Město. Přemysl II. Otakar v roce 1257 dal opevnit i nově založenou Malou Stranu, zahrnující tehdy jen nejbližší okolí Malostranského náměstí. Za Karla IV. bylo pak postaveno zcela nové opevnění, které posunulo malostranské hradby až k Újezdu, zabralo do hradeb i Strahovský klášter, poddanské město Hradčany a pochopitelně i právě založené Nové Město. Karlovy pražské hradby probíhaly tedy po trase – řečeno nynějšími jmény – od Vltavy zhruba přes Těšnov, Bulhara, Mezibranskou a Sokolskou ulicí až na Karlov, odtud příkře do Nuselského údolí, na jehož protilehlé straně se napojily na opevnění Vyšehradu. Na levém břehu Vltavy stoupaly na Újezdě od řeky přes Petřín (Hladová zeď), uzavřely do města Strahovský klášter a přes Pohořelec se připojily k hradnímu opevnění. Mohutné barokní fortifikace, které v 17. a 18. století vyrostly kolem Prahy, sledovaly pak – až na malé odchylky – trasu hradeb Karla IV.

Vně těchto hradeb se do daleka rozkládala venkovská krajina s poli, loukami, lesy, sady i vinicemi, v níž byly roztroušeny malé osady, větší vesnice i jednotlivé dvorce. Jejich jména žijí dodnes, město je dříve či později pohltilo a novým čtvrtím zůstala jména vesnic, z nichž vznikly.

Jak Praha rostla? Téměř půl tisíciletí zůstávala sevřena v hradbách v rozsahu, který jí dal Otec vlasti v polovině 14. století. Vládní nařízení z 12. února 1784 sice skoncovalo s institucí jednotlivých „měst pražských“ a sjednotilo celou Prahu, tj. Staré i Nové Město, Malou Stranu i Hradčany pod jediný magistrát, na vnějším vzhladu města však nic nezměnilo. V roce 1850 dostalo uvnitř Prahy svůj statut bývalé Židovské

město jako Praha V. – Josefov. V 70. letech 19. století byly hradby, z vojenského hlediska již naprosto bezcenné, konečně zbořeny, což trvalo několik let. Poté byl v roce 1883 připojen „Královský Vyšehrad“ jako Praha VI., o rok později, v roce 1884, Holešovice a Bubny jako Praha VII. a konečně, již v novém století, roku 1901 město Libeň jako Praha VIII. Velmi podstatná změna se uskutečnila po první světové válce. Dne 6. února 1920 vyšel zákon č. 114/1920 Sb., který s účinností od 1. ledna 1922 vytvořil Velkou Prahu a připojil k ní dlouhou řadu obcí. Byla mezi nimi nejen více méně nová města, přímo navazující na pražskou zástavbu, jejichž samostatná existence se již stala přežitkem (Královské Vinohrady, Karlín, Smíchov atd.), ale i přes tři desítky vesnic v tehdejší pražském okolí. Některé si ještě dlouho ponechaly venkovský ráz, jiné se rychle měnily v městské čtvrti. Další rozšíření hlavního města pak následovalo ještě až v letech 1960, 1967 a 1974.

Ještě v 19. století se pro vesnice (i města) v pražském okolí často používal název „obce vùkolní“ nebo „obce sousední“ – a právě o nich vypráví knížka, čtenáři právě předkládaná.

„Obce vùkolní“ byl ovšem název velice neurčitý a vyvstal problém, které do knihy zařadit a které ne. Nakonec jsem se rozhodl řídit dvěma hledisky: časovým a prostorovým. Časové hledisko znamenalo, že jsem zařadil – až na dvě tři výjimky – pouze obce, připojené k Velké Praze 1. ledna 1922 výše uvedeným zákonem. Z hlediska prostorového bylo nutno zvolit určitou vzdálenost, do které by bylo možno obce považovat za „vùkolní“. Po delší úvaze jsem zvolil vzdálenost 6 km vzdušnou čarou od nejbližších hradeb, což byla ve středověku i v době baroka vzdálenost po cestách samozřejmě značně delší, která nicméně ještě dovolovala dostat se týž den pěšky do Prahy a zpět; kočárem jezdila jen vrchnost.

Tehdejší lidé, odkázaní většinou na pěší putování – ostatně

jízda nějakým selským povozem také nebyla nijak rychlá – posuzovali vzdálenosti jinak než dnes. Vždyť vzdálenost mezi pražskými hradbami činila vzdušnou čarou ve směru východ-západ pouhopouhých 3 400 m; stejná byla i vzdálenost sever-jih, a to včetně Vyšehradu. Ještě v 19. století byla pěší cesta třeba z Prahy do Strašnic slušně velkým výletem, nemluvě o stoletích ještě dřívějších – Břevnov byl založen v hlubokých lesích daleko od Prahy, z Malé Strany do Košíř nebo ze Starého Města do Bohnic to bylo také pěkně daleko. To vše tedy vedlo k tomu, abych se rozhodl pro uvedených 6 km přímou čarou, pokládaje tak vzdálenější vesničky ne již za „obce vůkolní“, ale za skutečný daleký venkov.

Staletí uplývala nad českou zemí, nad Prahou i jejím okolím, ne všude však nechávala stopu stejně hlubokou. Jsou „obce vůkolní“, jejichž dějiny jsou plné zvrátů a událostí; v některých jsou cenné kulturní památky. Jiné zase žily klidně, v zívětrí, historie jako by se jich ani nedotkla; proto jsou jednotlivé statě nestejně dlouhé a obsáhlé.

Knížku věnuji mé paní za její pochopení a nebeskou trpělivost se mnou po celou dobu této práce.

BOHNICE

Již dlouhou řadu desetiletí objevují archeologové na území dnešní Prahy roztroušené stopy dávného prehistorického osídlení. Jeden z nej-významnějších nálezů byl však svého času učiněn na ostrožně Zámka právě v blízkosti Bohnic, kde bylo zjištěno nejen osídlení až z mladší doby kamenné, ale i slovanské hradiště asi z 9. století po Kr.

Jméno Bohnice vzbuzuje většinou asociaci psychiatrické léčebny nebo velkého panelového sídliště ze 70. let 20. století. Na okraji těchto dvou komplexů pak najdeme to, co ještě zbývá ze starých, ba prastarých Bohnic. Bývala to nepatrná vesnička, jejíž existenci spolehlivě potvrzuje písemný doklad již k roku 1158; původ tohoto dokladu bude osvětlen níže. Bohnice byly tehdy zřejmě majetkem církevní vrchnosti a zůstaly jí – s několika málo výjimkami – až do husitských dob. V postavení majitele se střídali Vyšehradská kapitula, jednotliví její kanovníci, klášter benediktinek sv. Jiří na Hradě; první světský majitel je pak doložen k roku 1357. Byl jím Mikuláš Jenteš, staroměstský měšťan, později konšel a nakonec královský podkomoří. Zdejší lidé se po staletí zabývali zemědělstvím a vinařstvím. Po zmatku husitské a těsně pohusitské doby se vesnička dostala do majetku nejvyššího purkrabství, jemuž náležela od 16. století až do roku 1791. V tom roce přešla totiž správa všech statků nejvyššího purkrabství na zemské stavy, ale vrchnostenské vlastnictví se v Bohnicích záhy omezilo pouze na dva dvory (dnešní čp. 12 a 14).

Že byly Bohnice dlouho osadou skutečně nepatrnou, dokládá berní rula z roku 1654, která tu uvádí 6 domů obydlých a 3 pusté. Ještě po osmdesáti letech, v roce 1738, tu žilo pouhých 79 lidí. Stavové na vlastnictví této vesničky nijak nelpěli a v roce 1820 prodali oba dvory Angličanovi Isaacu Osbornovi, jehož již naturalizovaný syn MUDr. Jakub Osborne pak oba dvory sloučil.

Dnešní čp. 14 dal přebudovat na tzv. Zámeček, druhý dvůr (čp. 12) poté sloužil jako ubytovna zemědělských dělníků. V té době byly již Bohnice skutečnou vesnicí o 37 domech a 270 obyvatelích.

Rozmach průmyslu, typický pro 19. století, dosáhl až sem a přinesl konec zemědělských Bohnic. V roce 1870 zahájila firma Nobel provoz v čerstvě postavené továrně na dynamit, první v Čechách; o něco později ji následovala továrna na umělá hnojiva fy Schramm. Začaly tu vyrůstat dělnické domky, protože lidé přicházeli za prací. Jestliže ještě nedlouho po postavení dynamitky představovalo Bohnice 50 domů s necelou půltisícovkou obyvatel, v roce 1911 tu žilo již 2 264 lidí ve 144

domech.

Práce v dynamitce nebyla placena nejhůř, nesla s sebou však značné nebezpečí, dané povahou výroby. Opakovaně došlo k výbuchům se smrtelnými úrazy. Nejen to, při velké povodni v roce 1890, která tehdy strhla i část Karlova mostu, byly obě továrny zaplaveny až po strop prvního patra. Výroba dynamitu byla nakonec v roce 1922, hned po připojení Bohnic k Velké Praze, zrušena.

Počátkem 20. století dochází k velké výstavbě. V letech 1904–1911 se staví rozsáhlý areál psychiatrické léčebny, neboli – podle tehdejšího názvosloví – ústavu choromyslných. V roce 1914 byla pak jeho výstavba završena ústavním kostelem. Celý projekt byl dílem arch. Václava Roštlapila, autora Strakovy akademie (dnes budova vlády). Bohnice byly stále ještě samostatnou obcí; součástí Velké Prahy se staly k 1. lednu 1922, ke kterémužto datu měly již 205 domů a 3 179 obyvatel, samozřejmě bez pacientů léčebny. V meziválečném období se tu pak hojně stavěly rodinné domky a vilky.

A co ze starých Bohnic se zachovalo do naší doby?

Především tzv. statek Vraných (čp. 1), krásné barokní stavení se zdobnými štíty a dekorativní bránou; pochází z roku 1777, jak potvrzuje letopočet na fasádě. Nejde o lidový výtvar, tzv. selské baroko, ale o skutečně stylovou barokní stavbu, zřejmě ovlivněnou nepříliš vzdáleným pražským barokem.

Druhým pamětníkem je kostel – a ten pamatuje skutečně hodně. Dnešní malebný venkovský kostelík je ve slohu velmi pozdního baroka, jeho historie však sahá až do 12. století. Tehdy,

v roce 1158, byl samozřejmě v panujícím románském slohu. Žil pak klidně až do 15. století a i tehdy jen vyměnil majitele. Stal se podobojím a zůstal jím po dvě století, až po bělohorské bitvě byl vrácen katolíkům. Brzy poté byl v rámci třicetileté války vypleněn a zcela zpustl; teprve čtvrt století po vestfálském míru, v roce 1673, jej opravili a znovu vysvětili. Byla to stále původní románská svatyně, ale ani nadále nebyla příliš udržována. Svě udělaly i povětrnostní vlivy a nakonec možná i touha mít výstavnější kostel; buď jak buď, kostel byl koncem 18. století uzavřen a do roku 1805 od základů přestavěn do dnešní podoby. Původní apsida byla ponechána, ale stejně musila být v roce 1871 stržena, protože ji podemlela voda.

Přes zahájení přestavby bylo samozřejmě nutno kostel vyklidit – a zde se dostáváme k výše zmíněnému nejstaršímu dokladu o existenci Bohnic. Při rozebírání tehdejšího hlavního oltáře objevili v oltářním stole olovenou schránku s destičkou, přesně datující vznik kostela. Její text praví, že kostel dal vybudovat vyšehradský probošt Gervasius a sám jej také 30. května 1158 vysvětil, dokonce za přítomnosti krále Vladislava I., královny a pražského biskupa Daniela. Pražský biskup a vyšehradský probošt (a Gervasius zvlášť) patřili tehdy k nejvyšším hodnostářům země, a jestliže světili venkovský, od Prahy vzdálený kostelík, navíc za účasti samotného královského páru, musily být Bohnice v něčem velmi významné. Čeho se tento význam týkal, nám však dodnes žádné prameny neosvětlily.

Dnešní kostelík má půdorys ve tvaru řeckého kříže s nevelkou čtvercovou centrální lodí a dvěma rameny. Z původní románské stavby zbývají jen části zdí, omítkou zakryté. Zařízení je celkem nenáročné, na barokním hlavním oltáři je obraz sv. Petra a Pavla, patronů kostela, jehož autorem je Mánesův učitel František Tkadlík. V levém příčném rameni je na oltáři skupina Kalvárie, v protilehlém pravém pak socha Madony. Cínová křtitelnice

pochází z roku 1735; ostatní zařízení je novodobé, pořízené v letech 1948–1952 podle návrhu arch. Františka Kotrby.

Ke kostelu patří i fara (čp. 4), původně barokní statek z roku 1738. Dnešní vzhled je dílem přestavby v polovině 19. století.

Konečně čp. 14 a 253 je výše zmíněný barokní dvůr, který Angličan dr. Osborne před polovinou 19. století částečně přestavěl na tzv. Zámeček.

BRANÍK

Se jménem prastaré osady se lze setkat již v listině Vyšehradské kapituly z roku 1088, která mimo jiné praví, že král Vratislav (jako nejvyšší pán veškeré půdy v zemi) daroval kapitule tři popluží s poddanými v Braníku. Osada byla malá, pozemky rozsáhlé a o jejich dalším osudu se dovídáme až ve století čtrnáctém, kdy byly majetkové poměry již zcela změněny. Část Braníka byla majetkem českých královen, část patřila některým pražským kostelům, např. Sv. Jiljí (od r. 1371) a Sv. Vítu. Některé pozemky patřily řádu křižovníků s červenou hvězdou a sloužily k vydržování řádového špitálu sv. Františka, zboží tu měla i Svatovítská kapitula a němečtí rytíři. Většina těchto majitelů pozemky pronajímala soukromníkům. Karel IV. jednak nakázal osadit část pozemků vinicemi, jednak udělil Svatovítské kapitule privilegium vybírat v Braníku clo z dříví plaveného po Vltavě do Prahy.

Již na počátku husitských bouří byl Braník vypálen a zcela zničen; vzápětí pak obec Starého Města zabavila vše pro sebe – louky, zbytky vinic, zříceniny i neosetá pole. Z té doby se datuje pověst o mrtvém kartuziánském mnichovi. Plul na loďce po Vltavě, a u Braníka ho zabili husité. Od té doby se prý nebohý kartuzián zjevuje v noci na řece jako mlžný přízrak, loďka jede přes Vltavu, ale on jen vzpřímeně sedí a vesel se nedotkne. Nikomu ještě neublížil, nikdo však také neví, co mnich chce a jak ho vysvobodit.

Zpět do skutečnosti. Braník se všemi pozemky zůstal majetkem Starého Města po více než století. Teprve po

nezdařeném městském odboji v roce 1547 jej Ferdinand I. Staroměstským zkonfiskoval a vzápětí prodal Floriánu Gryspekovi z Gryspachu. To byla zajímavá postava – královský sekretář, kterého stavové nařkli z úplatkářství (zejména od Židů), špatné péče o privilegia a z nekalých obchodů. Byl uvězněn, ale jen krátce, a po zmíněném odboji se stal královským radou a posléze prezidentem královské komory. Patřil mu – mimo jiné – staroměstský Ungelt; jeho hradčanský palác od něho Ferdinand I. v roce 1562 odkoupil pro obnovené pražské arcibiskupství. Panu z Gryspachu, či spíše von Griesbach, se nově nabytý branický majetek asi příliš nezamlouval, protože jej již po roce prodal Janu Domažlickému z Riesengruntu. Ale i ten se pustiny rychle zbavil a majitelé se pak v krátkých intervalech střídali, až v roce 1578 Braník znovu koupila staroměstská obec, zaplativše za něj 1 000 kop grošů.

Po bělohorské bitvě panovník, tentokrát Ferdinand II., Braník znovu zkonfiskoval, ale již v roce 1622 jej staroměstské obci vrátil. Ne ovšem celý; velký dvorec s částí polností věnoval dominikánům od Sv. Jiljí. Opat dominikánského kláštera Vincenzo Onoporte pak v roce 1627 zřídil ve dvorci pivovar. To již byla válka, trvající vcelku třicet let, v plném proudu a v roce 1639 se i sem dostali Švédové, kteří celý Braník vypálili. Tehdy – jak vypráví stará historka – zůstali naživu jen chalupník Kohout a jeho rodina, neboť se ukryli ve skalách. Kohoutova stará matka brzy poté spatřila na nebi morové panny a celá rodina, jata hrůzou z černé smrti, odešla ze země. Protloukali se cizinou, došli až k Baltu, ve válkou rozvrácených zemích ale nikde nenašli obživu. Kohout nakonec poslal císaři psaní, ve kterém prosil o milost. Tu dostal, a když se vrátil, našel svou chalupu nepoškozenou. Za pravdivost podivného příběhu autor ovšem neručí.

Ještě před polovinou 17. století dominikáni přestavěli svůj

dvorec, Švédův poničený, na velkou čtyřkřídlou stavbu s věží a kaplí; pivovar tu ovšem zůstal. Jak těžko se i dříve malý Braník vzpamatoval, vyplývá z berní ruly z roku 1654. Ta se týká jen dominikánské části Braníka, kde uvádí pouze jednoho sedláka, dva chalupníky a tři zahradníky. Dlouho se povídalo, že za války, těsně před příchodem Švédů, dominikáni prý ukryli svůj klášterní poklad zde, v podzemních chodbách branického domu, kde ponechali jediného mnicha, aby jej hlídal. Po válce si poklad zase odvezli.

V roce 1757 byl Braník znovu vojensky obsazen, tentokrát armádou pruskou. Prusové nejdříve tvrdě vyžadovali výpalné, když ale pochopili, jak je obec ubohá, spokojili se s málem. Neení divu, že se braničtí báli, když za prusko-rakouské války v roce 1866 přišlo pruské vojsko znovu. Brzy však zjistili, že to je již jiná armáda. Prusové pomáhali lidem s prací, vyváželi vojenskou menáž i pro obyvatele a vypomáhali i v pivováře.

V branických skalách se dobýval vápenec již ve středověku, ovšem v malém měřítku. Rozmach přineslo až 18. století, kdy tu bylo již šest lomů; po roce 1840 byla vybudována první vápenka s pecemi a v druhé polovině století pracovalo již několik kruhových pecí, většinou v majetku města Prahy. Produkovaly velmi kvalitní vápno, exportované i do ciziny; dnes již po nich není ani památka.

V roce 1843 tu stálo již 124 domů, v nichž žilo více jak 800 obyvatel; Braník byl tedy již středně velkou vesnicí. Byl ovšem – podobně jako Podolí – od Prahy zcela odříznut vyšehradskou skálou. Spojení bylo prabídné, muselo se pěšky nebo povozem do Podolí a pak kolem celého Vyšehradu nebo přes Krč a Pankrác. Tato odlehlost byla i jedním z důvodů stagnace obce. Situace se poněkud zlepšila poté, co bylo v roce 1856 zahájeno paroplavební spojení s Prahou; jiný způsob dopravy, poněkud pokoutní, byla – jen o málo později – jízda z podolské cementárny na branické nádražíčko firemním nákladním vláčkem, zvaným Izidorek. Počet obyvatelstva se tak do roku 1869 téměř zdvojnásobil a přibýlo 14 domů. Izidorek sloužil ještě dlouho, téměř až do zavedení tramvajové dopravy.

V druhé polovině 19. století se Braník zvolna stával

oblíbeným místem pro stavbu rodinných domů a vilek. V roce 1898 byl postaven velký a známý branický pivovar; ve starém, kdysi dominikánském se tehdy již nevařilo. Braník měl v té době již 211 domů a téměř 3 200 obyvatel.

Na přelomu století se dočkal i dodnes stojícího kostela, protože kaple v bývalém dominikánském dvoře již nedostačovala.

V roce 1922 byl Braník – spolu s dalšími obcemi – připojen k Velké Praze. Tehdy měl již přes 3 600 obyvatel ve 274 domech. Po první světové válce dostal i tramvajové spojení; v letech meziválečných tu probíhala intenzivní, především vilová výstavba.

Ze starého Braníka dosud stojí – vedle několika nevýrazných domků – dosud pracující pivovar a kostel sv. Prokopa, vždyť i těm je dnes již přes sto let. Z Braníka ještě dávnějšího zbyl jen zmiňovaný dominikánský dvůr, čtyřkřídlá stavba s věží a kdysi i kaplí v přízemí, dnes již zrušenou. Byl vystavěn po polovině 17. století na místě starého, Švédy zničeného dvora a zabírá prakticky celý dnešní blok mezi ulicemi Modřanskou, Branickou, U staré pošty a Ke Krči. Na průčelí věže je dobře zachovaný štukový reliéf ukřižovaného Krista a modlícího se dominikána; pochází z doby výstavby objektu, stejně jako štuková výzdoba bývalé kaple.

Ta ovšem nesloužila jen dominikánům; vesnice neměla po celá staletí svůj kostel a bohoslužby pro zdejší obyvatele se konaly právě v dominikánské kapli. Dokud ještě nestála, tedy do poloviny 17. století, musili vesničané putovat za slovem Božím až do Podolí, kam také Braník farností patřil.

Jak ubíhala léta a Braník se rozrůstal, byla stále více pociťována potřeba vlastního kostela. Vznikl z iniciativy zdejších obyvatel, kteří v roce 1892 ustavili „Spolek pro vystavění chrámu Páně v Braníku“. Ten zadal vypracování plánů stavebnímu radovi arch. Rudolfu Vomáčkovi; ovšem finanční prostředky se scházely

pomalu, a tak teprve 7. května 1900 mohl být položen základní kámen. Stavba se poté rozběhla, za půl druhého roku byl kostel hotov a pražský arcibiskup Lev Skrbenský z Hříště jej 22. září 1901 vysvětil ke cti sv. Prokopa. Náklad na stavbu činil 40 000 rakouských korun, tím byly finance Spolku zcela vyčerpány a na věž už nezbylo; byla postavena teprve dodatečně v roce 1904.

Jde o jednoduchou svatyni v pseudorománském slohu bez klenby, s trémovým stropem. Interiér je dnes prostý, původní pseudorománský mobiliář byl odstraněn a výzdobu tvoří jen řada soch světců na konzolách. Tyto řezby vznikly v roce 1901 a většinu z nich vytvořil sochař a řezbář Krejčí. Velký barokní krucifix, zavěšený v chrámové předsíni, pochází z 18. století a byl sem přenesen z kostela sv. Václava na Zderaze; stejného původu je i socha sv. Jana Nepomuckého před kostelem.

BŘEVNOV

Blížil se konec prvního tisíciletí, když panující český kníže Boleslav II., řečený Pobožný, založil – tehdy daleko na západ od Prahy – benediktinský klášter, první mužský klášter v českých zemích. Stalo se tak v roce 993 a podnět ke knížecímu aktu dal v pořadí druhý pražský biskup Vojtěch, později prohlášený za svatého.

Jak bývalo zvykem i hospodářskou nutností, dostal nový klášter od knížete do vínku nějaké pozemky a několik osad, mezi nimi i tehdejší Luboc (Liboc) a Kuromrtvy, ležící na lesní mýtině jižně od dnešní obory Hvězda a zaniklé již ve 13. století. Současně dal však klášter na svých pozemcích vzniknout i nové malé osadě, jakémusi předklášteří, jež bylo nazváno Břevnovem – údajně proto, že okolní lesy poskytovaly hojně břeven, tedy trámů.

Nejen tehdy, ale ještě po dvě až tři století pokrývaly zdejší

krajinu husté lesy, začínající již v těsné blízkosti Hradu; jimi protékal potok Brusnice, ústící do Vltavy v místech dnešního Klárova. Na mýtinách uprostřed lesů bylo několik nepatrných osad, mezi nimi i čerstvě založený Břevnov a zmíněné Kuromrtvy.

Jak plynuly věky, zdejší lesy postupně mizely a klášterní majetek se různými dary a odkazy zvětšoval. Za Karla IV. tu již lesy nebyly prakticky žádné, zato však souvislý pás vinic od Bílé hory až k pražským hradbám. Krajinu dnešního Břevnova tehdy protínaly tři důležité dálkové cesty, vycházející ze Strahovské brány. Jedna probíhala po návrší nad Košířemi k Berounu a pak dále do Němec; druhá sledovala potok Brusnici do osady Břevnov a odtud pak šla přes Veleslavín na Slaný. Třetí spojovala Strahovskou bránu s klášteřem; byla později prodloužena a ještě později, ve století sedmáctém, se stala hlavní spojnicí Prahy se západními zeměmi. Její směr dodnes sleduje Bělohorská třída; význam druhých dvou cest postupně zanikal.

Již jsem podotkl, že majetek kláštera se stále rozrůstal; začasté šlo i o pozemky značně vzdálené, na Rakovnicku, Berounsku, Písecku, na slezských hranicích v Broumově a Polici i jinde. Počátkem 15. století zahrnoval 41 poplužních dvorů, 86 vesnic a 13 vesnic částečně, rozsáhlé pozemky lesní, zahradní i polní. Vraťme se však k vlastnímu Břevnovu. V té době tu stál svobodný manský dvorec a 25 usedlostí poddaných klášteru, zdaleka tedy již nešlo o ztracenou osadičku.

Klášteř byl za husitských bouří i s kostelem vypálen a pobořen; jeho osudy se však budeme zabývat později. Zdejší klášterní majetek, tedy i Břevnov, si zabrali pražané; ne na dlouho, neboť císař Zikmund jej již v roce 1436 klášteru vrátil. Poté však ves Břevnov z písemných pramenů mizí a objevuje se znovu až v roce 1565, kdy tu vypukl požár a celá vesnice vyhořela. A pak nastávají zlé doby. Za stavovského povstání byl zdejší

církevní majetek zkonfiskován (po bělohorské bitvě opět vrácen). Hlavně se tudy však 8. listopadu 1620 převalila nejprve prchající stavovská vojska a hned za nimi vítězné šiky císařské; divocí soldáti obou stran zničili celou okolní krajinu, vesničku nevyjímaje. Stačila se sotva vzpamatovat, a už tu byli Švédové – 31. května 1639 neúspěšně zaútočila armáda generála Benéra. Císařští měli mimo jiné opevnění i na Bílé hoře a velitelé se drastickými opatřeními snažili omezit loupeživost svých vojáků. V té době – a dlouho předtím i potom – totiž námezdní žoldnéři nerozlišovali své a cizí obyvatelstvo, loupili, vraždili a pálili všude. Hůře bylo při dalším švédském vpádu v roce 1648. Švédové, obléhající Prahu, v Břevnově prakticky vše zničili, spálili a vyplundrovali, a tak berní rula ještě v 50. letech 17. století tu uvádí jenom jednoho sedláka, patnáct chalupníků, pět zahradnických domů a čtyři pustá stavení. K další katastrofě došlo po stu letech, když francouzsko-bavorská vojska v roce 1741 obsadila Prahu, v letech 1744 a 1757 přišla pohroma pro změnu v podobě pruské armády, která zničila celou úrodu. Pokaždé bylo zmařeno mnoho životů, ale stavení byla vždy s obdivuhodnou houževnatostí znovu obnovena a Břevnov zvolna rostl.

Koncem 17. století přibyl další klášter, spíše jen klášteřík. Hrabě Martinic totiž zbudoval na svém pozemku kapli, kterou věnoval řádu theatinů, jak bude ještě vyprávěno.

Koncem 18. století benediktinský klášter parceloval své pozemky u Bílé hory a na nich založil novou osadu Malý Břevnov – přibližně zde kdysi stávaly středověké Kuromrtvy.

V roce 1800 bylo již v celém Břevnově, Velkém i Malém, 81 domů s 820 obyvateli; ovšem celý rozsáhlý prostor mezi Břevnovem a Strahovskou branou zůstával až hluboko do 19. století volnou krajinou. Stálo tu jen několik řídké roztroušených usedlostí, nesoucích zpravidla jméno po svých zakladatelích. Tak zhruba od poloviny 17. století již zmíněná Kajetánka, od roku 1650 Petyňka (hrabě Potting), od roku 1730 Kylismonka (JUDr. Mikuláš šl. Kunigsmann), od roku 1770 Šlajferka, nejbliže

Strahovské bráně Malovanka. S rozvojem Prahy zmizely – až na Kajetánku – beze stopy.

Ještě v polovině 19. století byly dominantou celého okolí klášter a starý Břevnov s podlouhlou návší. Tehdy tu stálo v celé obci 112 domů, v nichž žilo 1331 lidí – za padesát let přibýlo tedy 31 domů a něco přes 500 obyvatel. V roce 1875 se započalo s bouráním pražských hradeb a v Břevnově nastal stavební rozmach, takže v roce 1880 čítala obec již 238 domů s 3 912 obyvateli, a vyrůstaly tu první činžáky. Jenže se stavělo víceméně, jak koho napadlo, bez regulačního plánu, takže na jedné straně tu stály činžovní domy, ať už v rodících se ulicích nebo izolovaně, na straně druhé byly nejen rodinné domky, ale i typické vesnické prostředí s chalupami a lány polí. Ačkoliv zde nebyl žádný průmysl a většina obyvatel pracovala v Praze, měl Břevnov na přelomu století 337 domů a 7 758 obyvatel a už to dávno nebyla vesnice.

Když císař František Josef I. navštívil v roce 1907 Prahu, povýšil Břevnov na město a udělil mu znak. Město Břevnov existovalo však pouhých čtrnáct let a v roce 1922 se stalo součástí Velké Prahy jako její XVIII. čtvrť. Tehdy tu bylo již 12 757 obyvatel ve 492 domech. Rozmach se ovšem nezastavil, značná výstavba pokračovala jak v meziválečných letech (hlavně vilová), tak i po druhé světové válce.

Ze starého Břevnova tak dnes zbývá jen několik málo domků; z toho nejstaršího pak dva objekty, jeden malý a jeden veliký. Nejprve tedy o tom malém.

Najdeme jej při dnešní Patočkově ulici. V době Karla IV. tu byla vinice, patřící klášteru benediktinek u Sv. Jiří na Pražském hradě, značně později pak byla přeměněna na dvě zahrady. Jednu z nich koupila v roce 1628 hraběnka z Martinic, manželka místodržícího Jaroslava z Martinic, defenestrovaného na počátku stavovského povstání. Postavili tu dvorec a jejich syn, nejvyšší

purkrabí Bernard Ignác z Martinic, pak v roce 1665 ještě kapli P. Marie. Téhož roku cestovalo na misie do Ruska několik mnichů theatinů a jejich cesta vedla přes Prahu. V té době u nás o nějakém řádu theatinů nikdo ani nevěděl, i když tento řád existoval již 140 let. Založil jej v Římě jakýsi Gaetano de Thiene a prvním představeným se v roce 1524 stal Giampietro Caraffa, biskup v Chieti. Latinský název tohoto města z ní Theata, biskupův titul byl tedy Episcopus Theatinus a řádoví bratři se nazvali theatiny. V Čechách se pro ně podle jména zakladatele a zkomolením slova theatini ujal název kajetáni.

Vraťme se však do roku 1665 a k cestujícím theatinům, kterých se v Praze ujal právě Bernard Ignác z Martinic. Těžko říci, co svedlo dohromady vysokého zemského hodnostáře a chudé putující mnichy, nicméně Martinic jim poskytl pohoštění a theatini ho na oplátku seznámili se svým řádem. Řeholních řádů bylo tehdy v Praze již víc než dost, přesto Martinic požádal císaře Leopolda I. a generála řádu Maraviglie o vyslání theatinů do Prahy. Snad se mu řád skutečně zalíbil, snad v tom hrála roli jeho zbožnost, možná i myšlenka, že takovým činem dodá své osobě a úřadu větší proslulosti. Císař i řádový generál prosbě skutečně vyhověli a následujícího roku 1666 přišli do Prahy první tři theatini, Italové. Martinic jim dal prozatím k dispozici svůj břevnovský dvorec, při němž byla i výše uvedená kaple. O šest let později, v roce 1672, jim pak za 6000 zlatých koupil dům pod Hradem, který si adaptovali na klášter. Těchto šest let však stačilo, aby se dvorec s kaplí už navždy nazýval Kajetánkou.

Kaple je centrální stavba, dole okrouhlá, výše pak šestiboká a je prakticky kopií kaple stejného zasvěcení v bavorském Altottingu. Z důvodů, které neznáme, se záhy stala dokonce poutním místem o svátku Navštívení P. Marie. Byla hojně vyhledávána, navštívil ji i František Lotrinský (manžel Marie

Terezie), Leopold I. i František I. Ne tak Josef II., ten kapli zrušil a její majetek byl převeden na Náboženský fond. Poměrně záhy poté, v roce 1789, kapli a celou Kajetánku koupil zemský podkomoří Jan hrabě Hennet. Po jeho smrti se tu vystřídala řada majitelů, jedním z posledních byla od roku 1903 dlouhá léta rodina Kolátorů. Část kaple byla v roce 1921 ubourána; po únoru 1948 byla celá lokalita vyvlastněna a kaple od té doby ponechána postupnému chátrání.

Mnohem starší a nesrovnatelně cennější je velký benediktinský klášter sv. Markéty, dnes překrásná ukázka barokního umění, který však v roce 1993 oslavil již tisíc let svého trvání.

Kdo byli a jsou benediktini? Je to nejstarší řeholní řád vůbec; založil jej sv. Benedikt, osoba historicky plně doložená, jenž se narodil kolem r. 480. Vystudoval v Římě, rozmařilé prostředí tehdejšího prvního města Evropy se mu však vůbec nezamlouvalo. Sám vedl bezúhonný život a ve věku dvaceti let Řím opustil a stal se poustevníkem. Později poustevničení zanechal a postupně založil na různých místech dvanáct jakoby řeholních komunit, každou o dvanácti členech. V roce 529 pak založil první skutečný klášter na Monte Cassinu a vedl jej až do své smrti v roce 547. Zde sepsal benediktinskou řeholi o 73 článcích, již se řád řídí v podstatě dodnes. Cílem a náplní řádu bylo – kromě náboženského života – šířit vzdělanost, učit lid řemeslům a zemědělství. Kláštery byly zcela nezávislé, měly svá pole, zahrady, dílny, v nichž pracovali i řeholníci. Benediktinské kláštery se staly i středisky vzdělanosti, měly své knihovny, scriptoria a školy, přístupné i světským studentům. Členové řádu byli jednak vysvěcení kněží, jednak laičtí bratři, kteří se stávali učiteli hospodaření a řemesel.

Leč vraťme se do Prahy konce prvního tisíciletí. Vládne zde kníže Boleslav II. zvaný Pobožný a biskupem, v pořadí druhým,

je Vojtěch, později svatý. Vojtěch je členem mocného rodu Slavníkovců, jenž soutěží o moc s Přemyslovci. V nastalých rozbrojích Vojtěch opouští biskupský stolec, odchází do římského benediktinského kláštera na Aventinu, skládá tam řeholní sliby a stává se benediktinem. V roce 992 se na papežovo i Boleslavovo naléhání vrací zpět, po dvou letech však opouští Prahu definitivně. V tomto dvouletém období pak na jeho radu zakládá kníže Boleslav benediktinský klášter v lesích dnešního Břevnova.

Prastará pověst vidí ovšem tuto událost úplně jinak a značně romantičtěji. Kníže Boleslav II. i sv. Vojtěch byli podle ní zcela zajedno v úmyslu založit klášter (v tom odpovídá pověst skutečnosti), nemohli se však rozhodnout, které místo pro něj zvolit. Jedné noci však měli oba stejný sen – v jakémsi lese viděli jelena pijícího ze studánky, nad níž se ve svatozáři vznáší sv. Benedikt. O svém snu si kníže s biskupem nepověděli; nicméně zrána se každý z nich vydal hledat místo, zjevené mu ve spánku. Netrvalo dlouho a oba se potkali v lesích západně od Hradu a vyprávěli si svůj sen. Pochopili, že to bylo Boží znamení, a když pak nedaleko skutečně objevili studánku, založili na tom místě klášter.

Ať již byla v pozadí zbožnost nebo pouhá racionální úvaha obou velmožů, klášter byl v roce 993 založen jako první mužský klášter v českých zemích (na Hradě byl již ženský klášter u Sv. Jiří). Kníže jej nadal pozemky i několika vesnicemi a biskup Vojtěch sem přivedl z římského kláštera sv. Alexia a Bonifáce první benediktiny, jejichž opatem se stal Anastasius. Současně byl – jako naprostá nezbytnost – postaven i kostel, rovněž zasvěcený řádovým patronům sv. Benediktovi a zmíněným Alexiovi a Bonifáci; oboje v dalších staletích beze stopy zmizelo.

Neuplynulo ani půlstoletí, když Břetislav I., panující v letech 1034-1055, přivezl v roce 1039 z vítězné válečné výpravy do

Polska ostatky sv. Vojtěcha a dal je pohřbít v kapli svatováclavské rotundy na Hradě. Pamatoval však i na břevnovský klášter a někdy kolem roku 1040 dal vystavět nový, větší kostel. Jak praví příslušná knížecí listina z 8. října 1045, byl to čin „ke cti sv. Adalberta, apoštola českého národa, i pro věčnou spásu duše své i svých rodičů“. Nejen to, daroval klášteru i řadu dalších vesnic. Ve stejné době došlo i k dvěma dalším událostem. Byl tu pohřben blahoslavený Vintíř, vlastně Gunther, válečník ze znamenité saské rodiny, který se zcela obrátil a stal se poustevníkem; patrně byl i Břetislavovým kmotrem. Kníže mu splnil jeho předsmrtné přání být pohřben v břevnovském kostele. Mnohem důležitější však bylo, že břevnovský klášter se papežovým rozhodnutím stal archisteriem, tedy mateřským klášterem všech benediktinských klášterů, v Čechách zakládaných.

V 11. století zde tedy stály kostely dva – vedle původního, snad vyhořelého, snad opraveného, ještě nový, zasvěcený již sv. Vojtěchovi. Ani ten však nebyl definitivní; po dvou stoletích, v druhé polovině 13. století, byl – nejspíše na jeho místě – založen nový, v rané gotice. V roce 1260 Přemysl II. Otakar zvítězil v bitvě u Kressenbrunu nad uherským Bélou IV. Bitva se odehrála v předvečer svátku sv. Markéty a na památku tohoto vítězství daroval papež Alexandr IV. Přemyslovi svatý ostatek – rámě této světice. Přemysl relikvii uložil v břevnovském klášterním kostele a od té doby se tu začalo říkat „u sv. Markéty“, i když jí kostel zasvěcen nebyl. Koncem 13. století byl též založen benediktinský klášter v Broumově, osobou opata spojený s mateřským klášterem břevnovským.

V roce 1290 stanul v čele kláštera Bavor z Nečtin, první z velkých břevnovských opatů, muž velkého rozhledu a mocných styků. Klášter, jehož osazenstvo tvořili již výhradně čeští mniši, mu vděčí za velký rozkvět co do staveb i vybavení. Bavor zemřel

v roce 1322; celé další století, v němž se vystříдалo osm opatů, klášter tu více, tu méně vzkvétal.

Další století, patnácté, přineslo v několika dnech konec veškerého rozkvětu a téměř i existence kláštera na několik století. Hned na počátku husitských bouří pražané i táborité kostel i klášter vyplenili a zapálili. Byl to ovšem útok na opuštěné budovy; mniši se v očekávání nejhoršího ještě předtím částečně rozešli po příbuzných, částečně odešli i s opatem do kláštera v Broumově, vzdáleného a opevněného. Cennosti a listiny vzali s sebou. Břevnovské klášterní objekty rychle propadaly zkáze a měnily se v trosky. Když se situace uklidnila, byl gotický kostel v roce 1449 opraven, mniši se však do zpusťošeného kláštera nevrátili, neměli ani kam. Zůstali tedy v Broumově a tamní klášter se od té doby nazývá břevnovsko-broumovským. Teprve později žilo v Břevnově pár mnichů a tu a tam i opat, ten však valnou většinu času sídlil v Broumově. Klášter se vzpamatoval nesrovnatelně pomaleji, než běžela léta; gotický kostel byl znovu důkladně opraven až počátkem 17. století za značného přispění císaře Rudolfa II. Vzápětí ovšem povstalí stavové zabavili v roce 1618 všechn majetek a bitva, odehrávající se o tři léta později na blízké Bílé hoře, zkázu dokonala. Vítězstvím oslněná císařská vojska, cítící kořist a nečinící v tomto ohledu rozdíl mezi protestanty a katolíky, klášter i kostel vydrancovala. Sasové se při obsazení Prahy v roce 1631 zachovali stejně a vše dovršila císařská armáda, která v roce 1634 nastěhovala do kláštera dělostřelectvo i s 300 koňmi. Kanonýři vyloupili kostel, spálili obrazy, rozštípali oltáře a vytloukli okna. Ve válečných časech i v prvních letech míru nebylo peněz na opravy, a tak až 16. září 1674 se mohli benediktini vrátit do nového, jen velmi skromného kláštera. Ten však po pouhých čtyřech letech 13. června 1678, hrou náhody právě na svátek sv. Markéty, vyhořel i s kostelem a hospodářskými budovami. Opat Tomáš Sartorius však dokázal

znovu opravit kostel a postavit nový konvent i s hospodářskými budovami, vše ovšem jen prosté, bez větší výstavnosti. Málokterý řád měl totiž v té době takové ekonomické zázemí, které by dovoľovalo plynule budovat rozsáhlejší výstavné stavby.

V roce 1700 byl zvolen opatem Otmar Zinke. Jeden z nejkultivovanějších hodnostářů celé barokní doby stál pak v čele konventu plných 38 let; hned na počátku své vlády seznal, že hospodářská situace řádu nyní dovoluje výstavbu nového „archisteria“ na vysoké umělecké úrovni a v době co nejkratší. Poručil rychle odstranit zbytky středověkého kláštera a svážen materiál; vypracování plánů a vedení stavby zadal v roce 1703 Pavlu Ignáci Bayerovi. To byl renomovaný stavitel, jenž měl za sebou již celou řadu staveb pražských (Sv. Cyril a Metoděj v Resslově ul, přestavba Sv. Havla atd.) i mimopražských, v Břevnově se však neosvědčil. Snad příliš zaujat jinými zakázkami, na stavbu příliš nedocházel, založil mělké základy a používal špatné cihly, takže postavené zdi bylo nutno značným nákladem zase strhnout. To už bylo na sice zbožného, leč energického opata příliš, a tak v roce 1709 smlouvu s Bayerem zrušil pro neplnění povinností. Zkrátka váženého stavitele jednoduše vyhodil, což sám elegantně popsal slovy, že „pan stavitel se rozloučil za dveřmi“. Velmi rychle pak našel nového stavitele v osobě Kryštofa Dienzenhofera (1655–1722), právě budujícího malostranský chrám sv. Mikuláše. Jeden z největších barokních stavitelů zakázku, slibující velkou slávu i peníze, rád přijal a záhy ukázal, jak umí pracovat. Za pouhé tři roky už stál nový chrám (místo mu uvolnil starý kostel) a ještě za života svého i opatova stačil mistr Kryštof postavit celý výstavný klášterní komplex včetně hospodářských budov. Od roku 1716 pak tu s ním spolupracovali i syn Kilián Ignác, jemuž byla předurčena ještě mnohem větší proslulost, než jaké se těšil jeho otec. Nelze se tedy divit, že byl po otcově smrti v roce 1722 ihned přijat do

opatových služeb jako architekt, stavitel a umělecký poradce, což bylo ohodnoceno 100 zl. ročně. Do krásného kláštera pak po více jak třech stoletích natrvalo přesídlili břevnovsko-broumovští opati. Kilián Ingác pracoval i pro Zinkeho nástupce Bennona Lobla a Bedřicha Grundtmana. To byly spíše jen drobnosti, ale ještě krátce před smrtí postavil při klášteře opatský letohrádek, tzv. Vojtěšku, ve formě ozdobného pavilonu nad pověstmi opředenou studánkou.

Nejpozději ve 30. letech 18. století stál tedy benediktinský klášter – s chrámem zasvěceným již sv. Markétě – v té podobě, jak jej známe dodnes. Nebyl mu však dopřán klidný život.

V roce 1740 vypukla válka o dědictví rakouské, kdy proti mladé císařovně Marii Terezii nepřátelsky vystoupili Prusové, Bavoři a Francouzi. Nejprve v roce 1741 vtáhl do Prahy bavorský vévoda Karel Albrecht, částí šlechty a měst byl uznán za krále. Ubytoval se v břevnovském klášteře a dokonce se tam zúčastnil mše svaté. To ovšem byla příhoda zcela nevinná, horší mělo následovat. V roce 1742, kdy Francouzi obsazená Praha byla již obklíčena rakouským vojskem, nový klášter značně utrpěl

rakouskou dělostřelbou. Nedosti na tom, v noci 19. září Francouzi klášter přímo obsadili a po několika dnech přišel rakouský protiútok. V divoké noční palbě padlo asi tisíc vojáků obou stran a vyhořely hospodářské budovy kláštera. Francouzští vojáci stačili vydrancovat celý klášter, odvezli obilí ze sýpky, rozstípali skříně, vypili všechno víno, a co nestačili vypít, vylili. Řádění učinil přítrž až přísný zákrok francouzského generála Broghii. Po ústupu francouzského vojska z Prahy byl klášter zpustošený, s vytlučеныmi okny, zaneřádný. Škody byly rychle opraveny, což se ale záhy ukázalo jako práce marná a zcela zbytečná. Už v září 1744 dobyla Prahu pruská armáda. Obsadila i břevnovský klášter a zřídila v něm vojenský lazaret. Mnichům bylo ponecháno jen osm cel, v ostatních prostorách bylo umístěno na 600 raněných. Budovy sice nepoškodili, na interiéru však škody dosáhly téměř 7 300 zlatých; navíc klášter-neklášter, lazaret-nelazaret, musil klášter okupantům vyplatit 3 000 zl. výpalného. Svědčí o hospodářské síle kláštera, že do roka bylo zase vše opraveno. Leč v květnu 1757 tu byli Prusové znovu, oblehli a bombardovali Prahu. Do vzdáleného břevnovského kláštera přibyla návštěva, kterou nikdo nezval – sám pruský král Fridrich II. Hned nato byl klášter obsazen vojskem a stal se opět nemocnicí, ještě větší než minule. Mniši byli doslova nacpáni do pouhých tří cel a ranění naskládáni nejen do všech klášterních prostor, ale tentokrát i do kostela. Podle záznamů tu zemřelo 2 500 vojáků a všichni byli pochováni za klášterní sýpkou. V kostele byl provizorně pohřben i proslulý maršál Kurt Christoph hrabě Schwerin, zahynuvší v bitvě u Štěrbohol. Jeho mrtvola byla nabalzamována a později převezena do vojevůdcova rodného města. Prusové opustili klášter v červenci 1757, v září bylo již vše vyčištěno a kostel 9. října znovu vysvěcen. Ještě v září 1813, za napoleonských válek, posloužil klášter jako lazaret, ovšem ve značně menším rozsahu a beze škod. Téměř půl

druhého století žili pak zdejší benediktini v klidu a míru; jejich smutný osud v letech 1950–1990 přesahuje již časový rámec této knihy.

Vstup do areálu kláštera tvoří ozdobná barokní brána, kterou postavil v roce 1740 Kilián Ignác Dienzenhofer. Sochařská výzdoba – sv. Benedikt a andělci s erbem – je dílem Karla Josefa Hiernleho (1693–1748), člena rozvětvené sochařské rodiny, který pro benediktiny hojně pracoval. Levou stranu nádvoří tvoří sýpka z 18. století, na protilehlé straně dosud stojí klášterní budova, vybudovaná opatem Sartoriem v 70. letech 17. století, jak již výše zmíněno. Dnes slouží hospodářským účelům.

Kostel sv. Markéty byl postaven v letech 1709–1712 a jeho celkový vzhled je dokladem stavitelského mistrovství Kryštofa Dienzenhofera.

Kryštof Dienzenhofer (1655–1722) přišel do Čech z Bavorska na přelomu 17. a 18. století, kdy je doložen na stavbě pevnosti v Chebu; záhy však proslul jako stavitel stále náročnějších chrámů a paláců. Vedle Břevnova jsou jeho největšími stavbami loď kostela sv. Mikuláše na Malé Straně a klášter v Teplé. Značně větší slávy dosáhl jeho syn Kilián Ignác (1689–1751). Otec mu dopřál všestranné vzdělání a studijní cesty; Kilián Ignác se pak stal největším představitelem zvláštního českého baroka ve stavbách církevních i světských. Jeho díla jdou do mnoha desítek a nikdy se neopakují; postavil v Praze letohrádek Ameriku, kostel sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech i téhož Na Skalce, Invalidovnu, vlastní letohrádek Portheimku a mnoho dalšího v Praze i celých Čechách – v Broumově, Hořicích, Kutné Hoře atd. Leč nyní zpět k břevnovskému kostelu jeho otce.

Vše je podřízeno vlastnímu působení stavby; sochařská výzdoba exteriéru je minimální. Sochy sv. Benedikta a Otmara nad jižním a sv. Vojtěcha a Boleslava II. nad západním průčelím vytvořil Matěj Václav Jackel (1655–1738), výborný a velice

vyhledávaný umělec.

Rodák z Horní Lužice, vyučený v Rakousku, se v Praze usadil ve svých 29 letech v roce 1684. Poměrně brzy dosáhl proslulosti; pracoval ve dřevě i v kameni. Se svou dílnou vytvořil v následujícím půlstoletí velké množství soch pražských i mimopražských.

Ve slepém portálu na jižní straně kostela je vsazena náhrobní deska již zmíněného blahoslaveného Vintíře-Gunthera, práce z počátku 14. století, jež byla v roce 1761 náhodou nalezena v klášterní zahradě.

Malebný interiér proslul zejména mistrovskými obrazy Petra Brandla z let 1718 a 1719.

Petr Brandl (1668–1735) byl po otci Němec, po matce Čech, malostranský rodák, jeden z nejslavnějších a největších barokních malířů. Vyučil se u dvorního malíře Schrodera, který mladého Petra sice mnoho nenaučil, ale jako správce hradní obrazárny mu umožnil prostudovat díla italských i nizozemských mistrů. Brandl nikdy neopustil Čechy, velký vliv na jeho počátky měli význační cizí malíři, působící v té době v Praze. Vynikající umělec však nikdy nepracoval coby cechovní mistr, vedl život napůl tulácký, byl příliš horkokrevný a v plnění zakázek nedochvilný, střídal život v blahobytu s obdobími živoření; to vše nijak nesnižuje jeho velikost.

Architektury bočních oltářů jsou jen iluzivními malbami na zdi a na nich jsou zavěšeny Brandlovy obrazy. Na pravé straně jsou to od vchodu Převoz ostatků sv. Otmara, Smrt sv. Benedikta, Umírání a zaopatření bl. Vintíře a v nástavci Sv. Prokop. Čtvrtý oltář se z této Brandlovy galerie vymyká a pochází teprve z roku 1757. Na straně protilehlé, opět od vchodu, Zavraždění sv. Václava, Ukřižování se zvláštním nelogickým výjevem bitevní scény před pevností v pozadí a na posledním najdeme zobrazení nám již známé legendy o setkání sv. Vojtěcha a Boleslava II. nad

studánkou. Opat Zinke nebyl skoupý, mistrův honorář činil několik set zlatých, což byly hodně velké peníze. Téměř veškerá sochařská výzdoba interiéru včetně andělského sboru na varhanách je dílem M. V. Jackela.

Vymalováním chrámové klenby pověřil opat Zinke dalšího významného malíře Jana Jakuba Stevense ze Steinfelsu (1651–1730). Již sedmdesátiletý umělec vytvořil freskovou výzdobu celé klenby za pouhé dva roky, v letech 1720 a 1721. Její ikonografie je poměrně složitá a představuje v chóru sv. Vojtěcha s pěti bratřími. V chrámové lodi jsou to: patroni prvního klášterního kostela sv. Bonifác a Alexius se sv. Markétou; skupina dalších benediktinských svatých; první břevnovský opat Anastasius; Vojtěchův bratr Gaudentius, archibiskup v Hvězdnu; bl. Vintíř; sv. Prokop, sázavský opat; posléze sv. Vojtěch. Nad kruchtou jsou zobrazeni sv. Václav, Ludmila, Vojtěch a kníže Boleslav II.

Několik slov o autorovi těchto rozsáhlých fresek: Byl ze staré nizozemské malířské rodiny, v Praze již dávno zdomácnělé. Jeho otcem byl

Antonín Stevens, velmi dobrý malíř, v roce 1643 nobilitovaný s přídomkem ze Steinfelsu; dědeček Pieter Stevens přišel do Prahy počátkem 90. let 16. století a stal se dvorním malířem Rudolfa II.

Koncem 60. let minulého století byl při restaurátorských pracích učiněn velmi cenný objev. Pod kostelním chórem byla nalezena dobře zachovaná raně románská krypta, jejíž vznik odborníci kladou do 2. čtvrtiny 11. století. Je tedy pozůstatkem kostela, který tu dal, jak již bylo řečeno, postavit kníže Břetislav I. kolem roku 1040.

Vlastní komplex klášterních budov obsahuje konvent, prelaturu a letní refektář.

Budovu konventu postavil Kryštof Dienzenhofer v letech 1709–1720 s ambitem kolem dvou vnitřních dvorů; ambit zdobí

malby Ctností. Stejný ambit se opakuje v prvním patře; malířská výzdoba zde představuje události z dějin břevnovského kláštera i jiných benediktinských klášterů v Čechách. Je pochopitelně o pár let pozdější a její autor Jan Karel Kovář (1709–1749) zde odvedl svou první velkou práci. Významnou součástí konventu je kapitulní síň s freskou Krista myjícího nohy apoštolů od F. Lichtenreitera z roku 1745. Ze 40. let 18. století pocházejí i nástěnné malby ze života sv. Benedikta v zimním refektáři a nástropní freska v sakristii Anděl zvěstuje narození Jana Křtitele. Obojí je dílem Jiřího Viléma Neunherze (1689–1744), dalšího významného barokního malíře, původem ze Slezska.

Budovu prelatury dostavoval již Kilián Ignác Dienzenhofer po otcově smrti. Na stropě jejího přijímacího salonu vymaloval kolem roku 1740 Jan Karel Kovář Zázrak sv. Bennona. Nejproslulejším prostorem prelatury je však Tereziánský sál, pojmenovaný na památku návštěvy Marie Terezie a jejího manžela Františka Lotrinského v roce 1753. Proslulost mu ale nedodávají portréty panovnického páru, nýbrž rozsáhlá nástropní freska Zázrak bl. Vintíře, znázorňující, jak obživil a právě odlétá pečený páv, který mu byl předložen v postní den. V roce 1727 ji vytvořil Kosma Damián Asam (1686–1739), slavný bavorský malíř, pracující ve velké míře (ne však výhradně) pro benediktiny v Bavorsku i v Čechách.

Letní refektář vybíhá do zahrady; nástropní fresku Rozmnožení chlebů maloval opět Jan Karel Kovář. Dalšími významnými místnostmi jsou ještě knihovna a kulečnický salon.

Mimo časové údobí, zahrnuté do této knihy, ještě poznámka na okraj: Po likvidaci kláštera byla do těchto cenných prostor nastěhována armáda, čímž značně utrpěly, a později tu byl depozitář státního archivu. Po návratu benediktinů byl komplex postupně opraven; je dokonce s průvodcem přístupný veřejnosti.

V klášterní zahradě nalezneme studánku, známou ze zkazek

o založení kláštera. Kryje ji klenba ze 13. století a nad ní postavil Kilián Ignác Dienzenhofer v letech 1722–1725 malebný opatský letohrádek, známý i se studánkou pod jménem Vojtěška.

Západně od kláštera se nachází břevnovský hřbitov, založený již v roce 1739. Brzy poté, v roce 1762, tu Anselmo Luragho, další z čelných barokních stavitelů (1701–1756, člen velice rozvětvené vlašské stavitelské rodiny, pracující převážně v Praze a Čechách) postavil kapli sv. Lazara.

Na břevnovském území také dosud stojí několik prostých barokních kapliček, postavených mezi lety 1720–1724. Jsou to bývalá zastavení poutní křížové cesty z Prahy do Hájku.

BUBENEČ

Počátky jedné z nejhezčích pražských čtvrtí jsou dávné a velice skromné. Někde na západním okraji dnešní Stromovky stával knížecí ovčinec, který dal vznik i jméno malé osadě, zvané zprvu Ovneč a pak Ovenec, s přívlastkem Přední k odlišení od Ovence Zadního, dnešní Troje. Během staletí se název postupně komolil, v 18. století se již setkáváme s jménem Bubeneč. Ovšem ještě do roku 1880 se užívalo souběžně i jméno Ovenec; teprve v tomto roce byl úředně stanoven jediný název Bubeneč.

První zmínka o dědině byla nalezena v listině biskupa Jindřicha Břetislava (vládnoucího české diecézi 1182–1197), vydané v posledním roce jeho úřadu a potvrzující Ovenec jako majetek premonstrátského kláštera v Teplé. Valná část Ovence totiž tehdy patřila rytíři Hroznatovi, velmi zbožnému a později blahoslavenému. Pan Hroznata, odcházející v roce 1197 na křížovou výpravu do Svaté země, sepsal poslední vůli, v níž dědinu odkazuje tepelskému klášteru. Z křížácké výpravy se však

šťastně vrátil a klášter pak Ovenec dostal až po jeho smrti. Ovšem ani tyto nepřilíš velké pozemky mu nepatřily celé; již ve 13. století zde byly dva dvory, náležející svatojiřskému klášteru na Hradě, a další dvůr hradního purkrabství. V téže době však jakýmsi blíže neobjasněnými majetkovými přesuny přešla značná část do vlastnictví kláštera premonstrátek v Chotěšově. Přemysl II. Otakar pak na jejich zalesněných pozemcích založil – dosud ještě neoplocenou – oboru; jako svrchovaný lenní pán je víceméně svévolně jeptiškám zabral pro královskou honitbu. Bez náhrady; teprve jeho syn Václav II. se v roce 1284 s řádem vyrovnal. Král Jan Lucemburský pak v roce 1320 purkrabský dvůr i s dalším královským majetkem vyměnil s pražským proboštvím, vymínil si však celou oboru a k tomu dvanáct jiter polí na obživu oborního hlídače. V té době měl již Ovenec svůj kostelík sv. Gottharda. Nebyl samozřejmě farním, pouze filiálním, a připomíná se již v roce 1313, takže musil stát již dříve.

S počátkem husitských bouří zabrala pražská obec oba dvory svatojiřského kláštera, které vzápětí zastavila Jakobovi, zvanému tedy z Ovence; majitelé se pak střídali. Také purkrabský dvůr, tehdy již vlastně proboštský, připadl staroměstské obci. Obora však byla po velmi krátké době vrácena králi.

Dne 22. května 1420 se tu strhla šarvátka mezi houfem táboritů, v čele s Žižkou, a vojáky, které Hynek Hlaváč z Dubé vedl na pomoc hradní posádce. Táboři rozbořili oborní zeď, a o několik dní později vyplnili Ovenec. Nedlouho poté se sem stáhla císařská vojska, poražená 14. července 1420 na Vítkově, a nějaký čas tu tábořila. Vyrabovala, co z Ovence ještě zbylo, a odtáhla teprve, když neopatrností některého z vojáků zachvátil tábor požár, který zničil mnoho stanů. Ovenec se z toho za pár let vzpamatoval, zůstával ovšem dále jen malou vesničkou.

Po nezdařeném povstání v roce 1547 Ferdinand I. zkonfiskoval, co ještě staroměstským v Ovenci od husitských dob zbylo, totiž bývalý proboštský, původně purkrabský dvůr. Ostrov mezi Předním a Zadním Ovencem, (dnes tedy Bubenčem a Trojí) patřival původně také jeptiškám od Sv. Jiří; na sklonku 16. století jej stavovská obec darovala královské komoře, tedy císaři Rudolfovi II. Třicetiletá válka se nevyhnula ani Ovenci; zprvu tu

řádili císařští žoldnéři, na podzim 1631 armáda saská a v roce 1639 Švédové generála Banéra. A Ovenec i s oborou a mlýnem byl opět v troskách a opět se za několik desetiletí zotavil, ne však definitivně. S podzimem 1741 dorazila k Praze vojska francouzsko-bavorská a o tři roky později Prusové; potřetí a naposled byla téměř celá ves rozbořena, ale nezanikla.

Přední Ovenec náležel purkrabství až do roku 1791, kdy správa purkrabských statků přešla na zemské stavy. V držení oveneckých dvorů se pak vystřídaly různé rody, např. Martinicové, Gallasové, Bredové a další.

Přední Ovenec bývala vesnička opravdu ztracená, v roce 1562 o pouhých 22 domcích, ovšem včetně dvorů. V 70. letech 18. století byla při kostele zřízena fara, aniž by se však ves nějak rozrůstala. Po všech válečných pohromách měla v roce 1783 jen 350 obyvatel a po dalších šedesáti letech, v roce 1843, 59 domů a všehovšudy 475 obyvatel. Ještě v roce 1890, kdy na jiných okrajích Prahy vrcholil stavební rozmach, tu bylo napočítáno pouhých 96 domů (byť mezi nimi byly i první výstavné vily) se 1700 obyvateli. Pak to však vypuklo i tady: v roce 1900 už bylo domů dvakrát tolik – 189, a počet obyvatelstva se dokonce ztrojnásobil a překročil 5 000. Za dalších deset let v roce 1911 stálo již 311 domů, v nichž žilo více jak 10 500 lidí. Mezitím se již od roku 1886 táhla jednání mezi pražským zastupitelstvem a Bubenečem o připojení obce ku Praze. Na jeho počátku byl Bubenec, jak výše uvedeno, jen něčím mezi velkou vesnicí a malým městysem, nicméně jeho představitelé měli požadavky dosti nehorázné – přechodné období pro činžovní daň, zavedení vodovodu s pitnou vodou, zavedení kanalizace, připojení k pražskému osvětlení i k tramvajové síti. Teprve když byl Bubenec v roce 1904 povýšen na město s nějakými 7 000 obyvateli, Praha postupně souhlasila a 21. května 1907 byla dohoda o připojení podepsána. Dál se však nedělo nic, válka to

ani nedovolila. Až v roce 1920 byl Bubeneč spojen s Dejvicemi a od 1. ledna 1922 připojen k vznikající Velké Praze jako její XIX. čtvrť. To zde žilo již 17 139 obyvatel ve 455 domech.

Stodvacetihektarová sadová enkláva, lidově nazývaná Stromovka, jejíž pravé jméno je dodnes Královská obora, pamatuje téměř celé dějiny Ovence-Bubenče, přesněji řečeno historii posledních téměř osmi století.

Její vznik se klade do roku 1266, kdy ji král Přemysl II. Otakar – jak již bylo zmíněno – zřídil na lesnatých pozemcích chotěšovských premonstrátek a dal tu postavit lovcí hrádek. Někteří historikové se však domnívají, že obora vznikla až o půl století později, kdy ji Jan Lucemburský dal ohradit kamennou zdí a vysadit další zvěř, především vysokou. Když v té době měnil Ovenec s proboštstvím, vymínil si ponechat celou oboru a dvanáct jiter polí pro obživu oborního hlídače. Píci pro zvěř poskytovaly louky, které musili sekat coby svou robotní povinnost sousedé poddanského města Hradčan.

Nová obora se záhy stala svědkem královské blamáže. Král Jan tu chtěl obnovit dávný rytířský „stůl krále Artuše“ a na den sv. Jana Křtitele, tedy 26. května 1319, sezval mnoho českých i cizozemských pánů k velkolepému rytířskému turnaji. Dal pro ten účel v oboře postavit přepychové kolbiště – jenže téměř nikdo z pozvaných hostů nepřijel a slavnost skončila fiaskem. Jeho vnuk Václav IV. se na přelomu 14. a 15. století dostal do vážných sporů s některými německými panovníky; následkem tohoto se v roce 1401 v oboře utábořili míšenští vojáci – a snědli všechny jeleny.

Při již zmíněné srážce táboritů s vojáky v roce 1420 táboři rozbořili zeď obory a zvěř se rozutekla. Pražané oboru spolu s ostatním královským nebo církevním majetkem ihned zkonfiskovali pro sebe, aniž by jim vadilo, že je těžce zpustošena. V roce 1421 pak dali zpustlou oboru k hospodaření staroměstskému konšelůvi Jakubu pasíři. Ne na dlouho, již za tři

roky byla vrácena králi a královským majetkem již zůstala. Opravena a obnovena však byla až za krále Vladislava Jagelonského, který si tu nechal v roce 1495 postavit lovcí hrádek. Prvním oborníkem po obnově se stal jakýsi Jíra; potom se oborníci střídali, jeden se staral lépe, jiný hůře.

Značného zvelebení a rozkvětu doznala obora ve století šestnáctém. Ferdinand I. byl vášnivý nimrod a dal sem dovézt první daňky a několik zubrů. Při tom ovšem nezůstalo, do obory byly přesazovány vzrostlé stromy z Šárky a nákladem téměř 3 000 kop grošů zřízen nový rybník podle návrhu císařova syna a místodržitele Ferdinanda Tyrolského. Kromě toho byla postavena nová, téměř přímá cesta, spojující oboru s Hradem. U příležitosti korunovace Ferdinandova nástupce Maxmiliána II. se tu 22. září 1562 konal velký turnaj, rozhodně úspěšnější než ten Lucemburkův. Zvěř se v dobrých podmínkách hojně množila a tak tu za Maxmiliána již bylo nejen mnoho daňků, ale i jeleni, divocí koně, husy, kachny a jiné ptactvo. Jen zubrům se asi nedařilo, jak se dovídáme z dopisu arciknížete Ferdinanda Tyrolského císařskému bratrovi Maxmiliánovi do Vídně: „Oznamuji Vám, milý pane bratře, že v těchto dnech zahynul zubr ve Staré oboře, takže nyní toliko čtyři zubřice zbývají. Aby snad i ony neonemocnely nebo nepošly, jest můj uctivý dotaz, zda ráčíte jiného zubra dáti objednat čili nic.“ Císař se zřejmě vyjádřil ve smyslu „tvé starosti bych chtěl mít“ a doporučil bratrovi, aby si zubry obstaral sám. Tak se také stalo, Ferdinand do věci zainteresoval polského krále Zikmunda Augusta i vratislavského biskupa a v zimě 1568 byl zubr z Polska přivezen, navíc i s jedním losem, darem polského krále.

Císař Rudolf II. si oboru zamiloval a velice ji zvelebil. Vladislavův lovcí hrádek dal přestavět na renesanční letohrádek, do obory dosadit další zvěř a vybudovat nový velký rybník. Voda je do něho dodnes přiváděna z Vltavy tzv. Rudolfovou štolou, což

bylo na svou dobu obdivuhodné technické dílo. Její stavba byla zahájena v roce 1584 a vedením byli pověřeni vrchní dozorce nad doly Lazar Ercker z Erckenfeldu a vrchní důlní měřič Jiří Oeder. Nejprve bylo vyhloubeno pět šachet, do jedné z nich se ale provalil proud spodní vody a musili ji zasypat, takže zůstaly jen čtyři, které v roce 1586 dosáhly úrovně požadovaného tunelu. Ten byl hned poté ražen ze všech šachet současně a dílo bylo plně dokončeno v roce 1593. Vyžádalo si obrovský náklad 66 299 kop grošů, přesto bylo asi poněkud ošizeno, protože poměrně brzy se začalo zanášet bahnem, hnila výdřeva a uvolňovaly se kameny. Štola totiž nebyla až na nepatrné úseky vyzděná, nýbrž částečně prorážena rostlou skálou, částečně vydřevená, a opakovaně bylo nutno ji opravovat, jak ještě bude zmíněno. Poslední velmi důkladná oprava pak proběhla v letech 1987–1994. Štola je 2,2 m široká, 3,5 m vysoká a její celková délka je 1093 m. Je vedena v hloubce zhruba 45 m pod zástavbou Letné; stavidla jsou v dodnes zachovaném původním domku na břehu Vltavy pod letenskou strání. Do obory štola ústí renesančním kamenným portálem, nesoucím písmeno R. Na takto napájený rybník byly v roce 1591 vysazeny labutě, první v Čechách. Již o deset let dříve, v roce 1581, vybudovali v oboře první ochrannou hráz proti povodním. Stav zvěře dále vzrůstal co do počtu i druhů, podle některých pramenů tu krátce bylo i několik velbloudů; korábům pouště se tu ale nedařilo a brzy byli převezeni jinam.

To už se ale přiblížil konec Rudolfova panování. Dne 6. května 1610 se sjeli do Prahy k jednání o tom, jak vyřešit nebo alespoň uhladit rozpory mezi Rudolfem a Matyášem, kurfiřti mohučský, kolínský, saský, panovníci hessenský a brunšvický. K rozptýlení panstva byl v oboře uspořádán hon a poté banket. Vysocí hosté to s občerstvením poněkud přehnali a další bod programu – přehlídku městských milicí všech tří pražských měst na Starém Městě – absolvovali na svých koních ve stavu značně

nejistém. Páni stavové i davy prostých přihlížejících tak mohli vidět hlavně notnou opici.

Na samém počátku třicetileté války se ještě v roce 1621 Ferdinand II. pustil do nutné opravy štoly, kde hnila výdřeva a hornina padala. Opravy pokračovaly velmi pomalu, protože vojáci rozkrádali náradí, a tak skončily až v polovině války v roce 1633. Mezitím Ferdinand II. v roce 1628 zbavil hradčanské sousedy jejich roboty při sekání luk a uložil napříště tuto práci hradním střelcům.

Vzdor válečným událostem se císařská komora o oboru opravdu starala. Tak když v roce 1639 došlo k silnému znečištění vody v oborním rybníce, pátralo se po příčinách a bylo zjištěno, že staroměstští koželuhové, mydláři a sanytrníci vylévají odpadky do řeky. Komora neprodleně vydala přísný zákaz této činnosti spojený s rozkazem sypat odpadky až pod dolním jezem za Poříčskou branou, aby se nedostávaly do oborní štoly. Neuposlechnutí bude mít za následek vyčištění řeky, což zaplatí vzpurný řemeslník. Starostlivost chvályhodná, ale zcela zbytečná, protože ještě v témže roce došlo ke vpádu švédského vojska generála Banéra a v oboře nastala úplná spoušť – nikoliv však přičiněním Švédů, ale císařské armády.

Zdánlivě nekonečná válka přece jen skončila, obora byla brzy opět opravena a uvedena do původního stavu. Jistě i proto, že další císař Leopold, toho jména I., si ji velice oblíbil a při každém pražském pobytu se sem vydával na lov – tak tomu bylo v roce 1657, 1658, 1679, 1680.

A lov v oboře zůstal na programu každého pobytu některého člena panujícího rodu nejen v sedmnáctém, ale i po celé následující století. Za Leopoldovy vlády byla také vysázena kaštanová alej podél celé již zmíněné cesty z Hradu do obory; štola si znovu vyžádala nutné opravy. Při jednom z lovů tu císař Leopold do niti promokl, nemaje kam by se schoval, což

Veličenstvu nesluší. Česká komora se tedy v roce 1688 rozhodla postavit v oboře další zámeček, tzv. dolní luthauz. Je to dnešní zpustlá bývalá Šlechtova restaurace a její osudy budou ještě probrány níže.

V první polovině následujícího 18. století byl pak klid obory rušen jen občasnými návštěvami někoho z panovnického domu. Druhá polovina století pak přináší již soumrak Královské obory jako panovnického loviště. Jak život šel, přinášel události významné i drobné. Tak v roce 1711 byl správcem štol, tzv. štolenštajgrem, jistý František Mládek ze Starého Města. To, že mu byla štola svěřena, svérázným způsobem využíval: ač ženatý, chodil potají štolou do obory za milenkou, dcerou bubenečského řezníka Tomáše Voldána. Nedosti na tom, vykutálený štolenštajgr často vodil neméně povedeného řezníka štolou zpět do města s pašovaným masem. Pochopitelně se to neutajilo, ale trest byl neobyčejně mírný – Mládek byl pár dní vězněn na staroměstské radnici a pak propuštěn z práce. Neuplynul ani rok, když jacísi zloději ukradli z dolního luthauzu postupně kovové části fontány, pak kus vodovodu a nakonec i měděné okapy. Za čtrnáct dní byl zloděj dopaden a ejhle – on to Mládek. Tentokrát už byl trest podstatně tvrdší. Ani před třemi stoletími nebyli lidé zřejmě jiní než dnes.

Daňci se v oboře nesmírně přemnožili, stávali se téměř krotkými a v roce 1723 dosáhl jejich počet neuvěřitelných 1 000 kusů. Hradní stavební písař Dienebier navrhl snížit jejich počet odstřelem na 200, získané maso prodat a do obory postupně přestěhovat hradní jeleny z Jeleního příkopu. Ačkoliv císař tento nápad schválil, lesákům se do takové řezničiny vůbec nechtělo. Nejvyšší lovčí František Karel hrabě Clary-Aldringen sice slíbil splnění nejvyššího rozkazu (co jiného mohl také dělat), s dodržením slibu ale nespěchal, takže ještě o pět let později pobíhalo v oboře přes 500 daňků.

Válečný rok 1741 znamenal pohromu a začátek konce. Francouzská vojska, okupující Prahu, oboru téměř zničila. Vojáci pobořili zeď, rozběhlou vysokou zvěř postříleli a snědli, stromoví téměř šmahem zporáželi a spálili. Nevynechali ani lovčí zámeček, kde spálili okna i dveře, v dolním luthauzu vytrhali a spálili dřevěnou podlahu. Neunikla ani Rudolfova štola, v níž nejen vytrhali výdřevu, ale průduchem do ní naházeli množství koňských mršin. Vykáceli a spálili i celou krásnou kaštanovou alej, vroubící cestu z Hradu do obory.

Když nastal mír, objevila se stran dalšího osudu zdevastované obory dvojí tendence. Jednak byla opět obnovována, zvláště co se týče stromoví, na druhé straně však sílily snahy celou oboru prostě zlikvidovat a využít třeba na pole. Major Cremeri, který vysazoval moruše v pražských hradebních příkopech, ji chtěl přeměnit na velký morušový sad za účelem rozmachu hedvábnictví, jeho plán však nedošel realizace. Spor nakonec vyřešil sám císař. V roce 1751 vydal rozhodnutí, podle něhož nejvyšší lovčí Leopold Ferdinand hrabě Kinský a jeho následovníci nebudou pobírat plat, ale dostanou k doživotnímu užívání Královskou oboru, o kterou se budou starat. Kinský okamžitě kontroval, že starat se o stromy nejvyššímu lovčímu nenáleží, a požadoval ihned obnovit zeď a odvézt seno uskladněné v dolním luthauzu, kde hodlá bydlet. Císařské rozhodnutí sice zarazilo spory, ale nevyřešilo nic. Znovu osázená obora nebyla nijak pěstěna, pomalu pustla a rybník býval pronajímán. Za panování Marie Terezie se v oboře pořádaly dožínky za účasti císařovny.

Konec 18. století ještě přinesl dvě pozoruhodné události. Na podzim 1790 přibyl do Prahy francouzský vzduchoplavec Blanchard, který v lednu 1785 se svým horkovzdušným balonem jako první přeletěl kanál La Manche. 31. října 1790 předvedl v Královské oboře davu udivených Pražanů vzlet do výše 5 800

stop, na němž ho doprovázel tehdy proslulý přírodopisec Jáchym ze Šternberka. Reprízu pak Blanchard uskutečnil při korunovaci Leopolda II. 11. září 1791.

Pět let poté, v roce 1796, proběhla v oboře poslední oficiální císařská slavnost. U příležitosti korunovace Františka I. za českého krále bylo v Královské oboře uspořádáno šestnáct nefalšovaných selských svateb (z každého tehdejšího kraje jedna) a šest svateb pražských. Každá venkovská nevěsta dostala od císaře šaty a značnou sumu 300 zl., pražské nevěsty pak rovněž šaty a dokonce 500 zl.

A to se již přiblížil přelom století a s ním konec Královské obory jako takové. Osvícený nejvyšší purkrabí hrabě Rudolf Chotek se totiž rozhodl neudržovanou a nevyužívanou oboru radikálně změnit. Vyžádal si císařův souhlas a v roce 1804 otevřel oboru veřejnosti. Současně s tím probíhala její úprava a přeměna na park, což bylo svěřeno renomovanému znalci Josefu Fuchsovi, který již předtím vybudoval dvorní zahradu bavorských králů i pražskou Kanálku. Ač nyní veřejně přístupná, zůstávala někdejší obora dále ve vlastnictví císaře, resp. dvorské komory. Změnilo se i využití a osudy jak kdysi lovcího hrádku, tak i dolního luthauzu; o obou pojednáme později.

Bezprostředně po otevření obory byly zahájeny rozsáhlé opravy Rudolfovy štol, trvající plných 18 let, od roku 1805 až do roku 1823. Ještě jednou a naposled hostila Královská obora nejvyšší návštěvu, když tu v červnu 1812 meškala císař František I. s císařovnou a dcerou Marií Louisou, chotí Napoleonovou.

Obora byla sice veřejná, to však neznamená, že se tam mohlo leccos tropit. V roce 1826 si totiž jakýsi Valentin Gorlich, z Hessenska pocházející, podal žádost, aby směl některou neděli v oboře běhat. Neslýchaný požadavek byl striktně zamítnut. Zato zde byla jen o pár let později zřízena dostihová dráha, měřící jednu anglickou míli. První dostih se běžel v dubnu 1835

a zvítězil v něm bělouš Nameless s nadporučíkem von Rutsepherem. Později se tu běhaly i dostihy překážkové a závody klusáků. Přitom až do konce 30. let tu byli v ohradě chováni poslední dva jeleni, kteří zbyli z kdysi velkého množství zvěře.

V září roku 1836 v Královské oboře koncertoval slavný Johann Strauss st. se svou kapelou; koncert měl veliký úspěch, a tak v listopadu 1845 přijel Strauss znovu. Koncertovat se však nemohlo, protože neznámí zloději ukradli těsně před produkcí náustky všech dechových nástrojů. Obliba Královské obory stále vzrůstala a tak byl ve 30. letech 19. století učiněn pokus spojit malostranské Dražického nám. omnibusovou dopravou s oborou; neudržel se však dlouho.

V březnu roku 1845 při veliké povodni vystoupila řeka u obory o 20 stop, tedy přes 6 m nad normál. Oborní zeď nebyla žádnou překážkou a Vltava změnila celý sad v jediné jezero.

To již ale do Královské obory nezadržitelně vtrhla moderní doba. V Praze bylo 1. září 1845 otevřeno první skutečné nádraží pro dráhu z Vídně přes Olomouc do Prahy, dnešní Masarykovo. Vzápětí téhož roku započala i stavba státní dráhy Praha-Drážďany. Její trať, vedená z nového nádraží přes karlínský viadukt, přetínala Královskou oboru (pro niž se začínal vžívat lidový název Stromovka) vysokým náspem poblíž řečiště Vltavy. Pro tuto stavbu bylo však třeba vykoupit příslušné pozemky a tehdy nastalo úřední dilema, komu za pozemky zaplatit. Jak jsem již uvedl, i po otevření v roce 1804 zůstávala Královská obora majetkem císaře coby českého krále, resp. dvorské komory. Je tedy majitelem císař, nebo jsou pozemky státní? Po dlouhém handrkování a psaní nakonec císař rozhodl, že náhradu nutno zaplatit „nikoliv Jeho Veličenstvu králi českému, nýbrž nejvyššímu eráru“. To ovšem byl již rok 1854 a stavba byla v plném proudu. Násep měl dvě propusti se stavidly a měl sloužit i jako protipovodňová zábrana. Nesloužil, řešení bylo nešťastné,

nejbližší povodeň v roce 1862 vyvrátila stavidla, zaplavila Stromovku a protiproud strhl i kus náspu, takže doprava byla na deset dní přerušena. Státní dráha musila zaplatit odstupné, za něž byla potom postavena promenádní cesta. Stavba železnice zničila mnoho stromů, ale jednu výhodu přece jen přinesla: na konci parku bylo 1. června 1850 otevřeno nádražíčko, kam pak výletní vlaky dopravovaly návštěvníky Stromovky, která se tak stala značně dostupnější; nezapomínejme, že Praha byla stále ještě v hradbách. Nádražíčko bylo v roce 1877 rozšířeno a pod jménem Praha-Bubeneč slouží dodnes.

Rok 1858 přinesl kuriózní nápad známého stavebního podnikatele Vojtěcha Lanny. Zamýšlel zřídit kanál, spojující Vltavu pod Letnou s jejím řečištěm při západním konci Stromovky. Měly to být dva souběžné hluboké průkopy a mezi nimi tunel, na konci Stromovky velký přístav. K realizaci naštěstí nedošlo.

V kapitole o Dejvicích se čtenář dozví o koněspřežné železnici Bruska-Lány i o jejím přestavění na parní provoz z Kladna. Nádraží v Brusce (v místech dnešního dejvického) brzy nedostačovalo, a tak bylo v roce 1863 císařským rozhodnutím Buštěhradské železnici nařízeno spojit nádraží Bruska s nádražím Státní dráhy (Masarykovo).

V cestě však stála Královská obora. A nyní se tvrdě střetly dvě skupiny. Jedna, povětšinou šlechtická, hájila klid obory s kočáry a jezdci na koních (i když jej už jedna železnice narušila), druhou představovali podnikatelé a představitelé Prahy, kteří naopak chtěli železnici prosadit za každou cenu. Nakonec opět rozhodl sám císař. Za prusko-rakouské války v roce 1866 totiž společnost Buštěhradské železnice utrpěla značné škody přerušením provozu i různými poškozeními; císař při své návštěvě Prahy 7. listopadu téhož roku proto společnosti velkomyslně udělil koncesi na trať Bruska-Státní nádraží (přes Bubny). Stavba této spojky trvala

pouze půl druhého roku – byla zahájena koncem listopadu 1866 a 27. dubna 1868 již začaly jezdit vlaky. Trať naštěstí byla a je zakryta z valné části stromy.

Stoupající široká obliba Stromovky přivedla v 80. letech dva podnikavé žižkovské povozníky, pány Neužila a Vaníčka, na nápad provozovat o nedělích omnibusovou dopravu mezi Žižkovem a Stromovkou. Zájem byl takový, že uspokojoval oba konkurenty, ne však na dlouho.

V roce 1882 byla totiž ke Stromovce na konec tehdejší Bělského třídy (dnes Dukelských hrdinů) zavedena koňka. Když pak o tři roky později byla prodloužena parkem až k letohrádku, staly se omnibusy neudržitelnými.

V roce 1891 čekala Stromovku velká změna. Její menší východní část, náležející už vlastně do katastru holešovického, byla odkrojena pro pořádání Jubilejní výstavy, o níž se ještě zmíníme ve stati o Holešovicích. Téhož roku se na cvičišti za tratí konal II. sokolský slet.

Dávnou Královskou oboru pamatují kromě Rudolfovy štoly ještě dvě její stavby, totiž tzv. místodržitelský letohrádek a bývalá restaurace, původně dolní luthauz.

Místodržitelský letohrádek nalezneme na nejvyšším místě Stromovky v její jihozápadní části. Když Přemysl II. Otakar zakládal v roce 1266 na pozemcích chotěšovských premonstrátek novou, ještě neoplocenou oboru, dal si zde postavit lovcí hrádek. Stavba během dvou století zcela zpusťla, a tak tu byl na příkaz krále Vladislava Jagelonského postaven hrádek nový. Bylo to v letech 1495–1496 a dosud je zachováno zdivo jeho věže a na schodišti socha lva s typickým W., Vladislavovým monogramem. O sto let později však gotická architektura hrádku již nevyhovovala Rudolfovi II. a císař jej dal přestavět na renesanční letohrádek, opatřený lodžiiemi v přízemí i v patře. Autorem přestavby byl s největší pravděpodobností Ulrico Aostalis, italský

stavitel, působící v Praze. Nešlo o stavitele ledajakého, jeho dílem je na Hradě Lví dvůr, Rudolfova galerie, Rudolfovy pokoje, pracoval i na arcibiskupském paláci a na Vyšehradě a v roce 1586 byl povýšen do rytířského stavu. Letohrádek přetrval staletí celkem bez poškození; štěstí měl i při dobytí levobřežní Prahy Švédy v roce 1648. Tehdy si jej švédský generál Wittenberg zvolil za své dočasné sídlo a je nabíledni, že se žádný voják neodvážil hrádku ani dotknout. Po skončení války sídlil již panovník trvale ve Vídni a o zámek se nestarala ani česká komora. Chátrající stavby se ujali nenechavci a úředníci komory byli notně překvapeni, když v 70. letech 17. století konečně letohrádek navštívili za účelem inventury. Okna vytlučená, dveře bez klik, z celého zařízení zbylo jen pár lavic, několik poškozených stolů a deset lenošek. Důkladná oprava si vyžádala několik let. Počátkem 19. století dostal letohrádek nové určení – stal se letním sídlem nejvyššího purkrabího (což byl nejvyšší zemský hodnostář). Pro tento účel bylo ovšem nutno jej upravit, neboť byl již opět značně sešlý. Návrh přestavby vypracoval v roce 1804 profesor architektury na technice Jiří Fischer, autor mj. i kostela sv. Kříže na Příkopě. Přestavbu provedl ve slohu anglické romantické novogotiky, renesanční lodžie uzavřel sdruženými lomenými okny. V roce 1805 byla stavba již hotova a pan nejvyšší purkrabí tu mohl trávit letní dny. Problém ale nastal v 50. letech téhož 19. století. Nejvyšší purkrabství bylo při reorganizaci státní správy zrušeno a mezi různými úředními místy vypukl spor o užívání letohrádku. Dohadování o věc celkem málo podstatnou trvalo několik let a nakonec, jak bylo tehdy zvykem, byla záležitost v roce 1861 předložena k rozhodnutí císaři. A František Josef I. rozhodl: Vyhradil si užívání pro sebe s tím, že ministerstvo rozhodne o dočasném uživateli. Od té chvíle až do roku 1918 tu bydlil vždy a výhradně jen místodržící. Tak získal letohrádek své dnešní jméno; již dlouhá léta slouží jako oddělení

novin a časopisů Národního muzea.

Již jsem se zmínil o tom, jak náruživý nimrod Leopold I. při jednom z lovů v Královské komoře promokl až na kůži. Událost zajisté zcela běžná, tady však šlo o osobu císaře a krále. Česká komora proto pokládala záležitost za velice trapnou a rozhodla se v blízkosti rybníka postavit lovecký zámeček, aby se Jeho Veličenstvo mělo při dešti kam uchýlit. Stavba byla realizována v letech 1688–1691, pravděpodobně podle návrhu Jean-Baptista Matheye (1630–1696), vynikajícího francouzského architekta, autora šternberského zámku v Troji, kostela sv. Františka na Křižovnickém náměstí, hradní jízdárny a dalších. Mathey si byl svého věhlasu dobře vědom a nebyl laciný; hrubá stavba pohltila téměř 9 500 zl., které uhradil hrabě Kryštof Vratislav z Mitrovic. K tomu omítka, dlažby a štuky za 3 500 zl., vodovod s fontánou a sochou Plutona byl pořízen za 500 zl. Velmi známý malíř Jan Jakub Stevens ze Steinfelsu ještě do roku 1692 vyzdobil strop velkého sálu freskou Apollona, obklopeného antickými bohy a alegoriemi sedmi planet. Účel, pro nějž byl zbudován, zámeček plnil plných sto let, až do nastoupení Josefa II. v roce 1780. Ten neměl o lov zájem, stejně jako jeho nástupce Leopold II., a dolní lusthauz, jak byl nazýván, tu stál uzavřený, opuštěný, nevyužívaný. Po otevření Královské obory veřejnosti se osud zámečku radikálně změnil v roce 1807. Malostranský kavárník Václav Steinitz tehdy předložil stavům návrh, že by zde vybudoval kavárnu. Kavárník byl ochoten do projektu značně investovat za předpokladu, že mu lusthauz bude pronajat zdarma. Nejen to, vzhledem k tomu, že budova není zamýšlena pro kavárenský provoz, musili by ji páni stavové vybavit kuchyní, studnou a sklepem. Nejvyšší purkrabí hrabě Wallis se obrátil pro posudek na císařský stavební úřad, úřad sestavil pochozí komisi, ta lusthauz navštívila a zjistila: poslední pachtýř oborního dvora používal velký sál jako sýpku, takže je tu moře myší a veliký